

A NEMZETKÖZI TÁRSADALOMTUDOMÁNYI TERMINOLÓGIAI INFORMÁCIÓS HÁLÓZAT (INTERMIN) RENDSZER-MODELLJÉNEK LÉTREHOZÁSA

MOLNÁR IMRE – RÓZSA GYÖRGY

A társadalomtudományoknak minden társadalmi rendszerben szükségképpen ideológiai töltése van. Ez a tény a társadalomtudományi ismeret-anyagot, információt igen érzékenyvé teszi a nemzeti sajátosságokra, a történelmi múltra, az adott társadalmi berendezkedés hatásaira, a társadalom anyagi, technikai fejlettségének szintjére stb., stb. Érthető, hogy a különböző országok társadalomtudományi szóhasználata igen tág határok között „szóródik”. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy adott fejlődő ország közgazdasági szókincsében még nincsenek meg egyes fogalmak, amelyeknek már tradicionális használatuk tapasztalható az iparilag legfejlettebb országokban. Ugyancsak gyakori tünet, hogy a különböző társadalmi berendezkedésű országokban ugyanazon fogalom olykor élesen eltérő (ha nem éppen ellentétes) értelmezéssel használt. Az eltérő fogalomhasználat egyre komolyabb nehézségeket okoz a még mindig erősen növekvő szakirodalom felhasználásában. Elmondható, hogy az évente megjelenő mintegy 100 000 társadalomtudományi monografikus kiadvány és az 5–6 ezer különféle társadalomtudományi szakfolyóirat megszerzése és áttekintése kevesebb problémát okoz, mint a bennük használt szakfogalmi anyag egyöntetű, valós értelmezése.

A szakértők felismerése alapján az Unesco már néhány éve fontos feladatnak itéli a társadalomtudományi kutatók jobb nemzetközi megértésének előmozdítását. 1974-ben létrehozta az INTERCONCEPT Bizottságot, amelynek tevékenysége a szakfogalomhasználat szóródásának kérdését vette célba.

A Magyar Tudományos Akadémia illetékes szerveinek hasonló elvi álláspontját fejezte ki az a tény, hogy az INTERCONCEPT Bizottság értekezlete 1979-ben, magyar szakértők bevonásával bővítve folyt le Budapesten. Az értekezleten tett magyar javaslat eredményeként az Unesco megbízta az MTA Könyvtárát, hogy dolgozza ki részletesebb javaslatát. Így született meg a Nemzetközi Társadalomtudományi Terminológiai Információs Hálózat (INTERMIN) rendszer-modellje kidolgozásának koncepciója és feladatterve¹. A tervezetet az INTERCONCEPT Bizottság szakértő tagjai véleményezték, az Unesco is megtette észrevételeit. Ezek alapján 1981. júliusában jutott az Unesco illetékes szerve elé az átdolgozott tervezet. Várható, hogy 1982–1983 időtartamára újabb szerződés jön létre az MTAK és az Unesco között, ezúttal már a modell-rendszer felépítésére, a tervezet megvalósítására.

Az INTERMIN rendszer-modell különböző viszonyok és feltételek között, különböző társadalomtudományi területeken és eltérő fejlettségű, társadalmi berendezkedésű országokban alkalmazható terminológiai információs rendszer modellje kíván lenni, tehát

fokozott tekintettel kell lennie a nemzetközi együttműködés követelményeire. Ezért a feladat megoldásához is hasznosítani kell a nemzetközi együttműködés lehetőségeit. Fontos szempont, hogy a modell elvileg és technikailag kompatibilis legyen a Nemzetközi Terminológiai Információs Központ (INFOTERM) eddig kidolgozott szellemi eszközeivel és információs rendszerével a TERMNET-tel.

A modell általános jellemzői

A modell demonstratív jellegének kidomborításához olyan szakterületre van szükség, amely része a társadalomtudományi diszciplinának, gazdag kapcsolatok fűzik a különböző társadalomtudományi ágakhoz, de szervesen kapcsolhatók a természet-tudományi, ill. műszaki tudományi területekhez is. E követelmények szellemében a „*Munkagazdaságtan*” területét választottuk a modell-építéshez. Elgondolásunk szerint *csekély fogalmi volument* (kb. 300–500 fogalmi egységet) szükséges *igen részletesen* megmunkálni ahhoz, hogy intenciónk *már*, egyszersmind *még* áttekinthető, követhető legyen. A rendszer – szükségképpen – több nyelvű, terveink szerint *angol–magyar–orosz* nyelvű lesz, de gondoskodni kívánunk további bővíthetőségéről is. A modell három alrendszer egymásra utaló és egymásra utalt együttese lesz, az alrendszerek mindegyike feltételezi a másik kettő meglétét, de ki is egészíti azokat, fokozza használhatóságukat. A három alrendszer a következő:

Munkagazdaságtani terminológiai szótár-modell

Munkagazdaságtani szaktezaurusz-modell

Munkagazdaságtani adatbázis-modell.

A három alrendszert az egységes szerkezetű, azonos alkalmazási elvű kódrendszer kapcsolja össze.

A modell sajátos alrendszerei

A három alrendszer mindegyike ugyanazt a munkagazdaságtani alapvető fogalomanyagot tartalmazza, de mindegyik a maga sajátos „metszete”, szemléletmódja szerint módosított feldolgozási szemléletben. Az egységes kódrendszer használata lehetővé teszi az egyes alrendszerekben feltárt, értelmezett fogalmak összes információinak összegyűjtését, a három alrendszer teljesítményének összegezését.

A Munkagazdaságtani Terminológiai Szótár-modell

A szótár-modell a munkagazdaságtan 300–500 fogalmi egységét tartalmazza mind *alfabetikus*, mind *szisztematikus* felsorolásban. A terminológiai szótár sajátosságának megfelelően minden egyes fogalmi egységhez annak magyarázata, definíciója, értelmezése is csatolva található. Mivel pedig egyes munkagazdaságtani fogalmak (pl. sztrájk) eltérő

értelmezéssel használatosak a különböző országokban, minden egyes fogalom-megnevezést több definíció követ. Fontos sajátossága lesz a terminológiai szótár-modellnek, hogy a definíciók, értelmezések forrásait is felsorolja majd. A szótár-modell vezető nyelve – az Unesco megbízásából eredőleg – az angol lesz, de a teljes szótári anyag megtalálható lesz magyar és orosz nyelven is. A célszerű és takarékos megmunkálás szándéka ajánlatossá teszi azt a megoldást, hogy csak az angol nyelvű betűrend szerint írassuk ki az alfabetikus szótár anyagát, de minden egyes angol szócikk mellett közöljük a teljes magyar, ill. orosz nyelvi változat teljes szócikkeit. A szócikkek mindhárom nyelven teljesen azonosak lesznek. Az alfabetikus kötet angol vezérnyelven, kódolt formában bemutatott anyagának végén indexet adunk mind a magyar betűrend, mind az orosz betűrend szerint. Az indexek csupán azon angol fogalmakra utalnak, melyek alatt a teljes szócikkek anyaga is feltalálható. A szisztematikus kötet, amely a szakmai tagozódást tükröző kódrendszer jelzetei szerint kerül kiírásra, egymás mellett – esetleg 3-hasábos formában – tartalmazza majd a teljes szócikkeket, mindhárom nyelven. A szótár kidolgozása a rendszer első alrendszerének megszületését jelenti. Mind a terminológiát használó, tehát a nemzetközi együttműködés gyakorlatában résztvevő, mind pedig a terminológiát fejlesztő, szabványosító szakemberek számára közvetlen segítséget ígér.

A Munkagazdaságtani Szaktezaurusz-modell

A rendszer-modell második alrendszere, a tezaurusz-modell – szemben a szótár-modellel, amely az egyes fogalmak jelentéseit, definícióit, szemantikai mélységeit tárja fel – a fogalmak közötti kapcsolatok gazdag hálózatát mutatja be. Kidolgozási idő szerint is a második ez, mivel támaszkodnia kell a szótár-modell elkészítésének gazdag szakmai tapasztalataira, ill. a kódrendszer alkalmazásának eredményeire.

Fogalmi anyaga teljesen megegyezik a szótár-modellével. A tezaurusz-modell háromféle (főként szemantikai alapú) fogalmi kapcsolattípust fog tartalmazni. Ezek:

- hierarchikus kapcsolatok
- preferenciális kapcsolatok
- asszociatív kapcsolatok.

E modell lesz a rendszer-modell „beszélt nyelve”, amelynek mind a szótár-fejlesztés további szakaszaiban, mind pedig az adatbázis-modell létrehozásában és használatában döntő szerepe lesz.

A tezaurusz-modell három sajátos kiírásban szolgálja majd a tezaurusz-használat kényelmét. A modell kidolgozása során először a *grafikus* táblázatok (fogalmi térképek) kötete készül el, ennek segítségével épül fel a *szisztematikus* kötet, végül – támaszkodva a két kész kötetre – elkészül a tezaurusz-modell *főrésze*: az *alfabetikus* kötet. A háromféle rendezettségű tezaurusz-modell belső kompatibilitását is a kódrendszer jelzeteinek célzott felhasználása biztosítja.

A tezaurusz-modell szerkezete újszerű, a terminológiai feladatnak fokozottan megfelelő lesz. Nyilvános használatba kerülő tezauruszaink közül elsőként e tezaurusz tartal-

mazza részletes kifejtésben a *permutatív relációt*, amely a *terminológiai elemzés* fokozott támogatását teszi lehetővé.

A Munkagazdaságtani Adatbázis-modell

A modell harmadik, azt teljessé tevő alrendszere az adatbázis-modell. Az adatbázis tartalma a munkagazdaságtani terminológia, amelyet a szótár-modell kidolgozásához használt adatbeviteli formátum révén juttatunk az adattárba, s amelyet a teaurusz fogalmi struktúrája segítségével működtetünk, „szólaltatunk meg”. Az adatbázis többet tartalmaz, mint az előző két alrendszerben feldolgozott fogalmi anyag (pl. a szöveges információ mellett faktografikus adatokat is). Az információt a *koordinált indexelés* módszereinek alkalmazásával visszük be az adatbázisba és a teaurusz kódrendszerének használatával keressük vissza. Ez az alrendszer tartalmazza a legrészletesebb információt az egyes fogalmi egységekről. Az alábbi legfontosabb visszakeresési szempontok alkalmazása lesz lehetséges:

- az adott fogalmak verbális formája
- az adott fogalmak kódjelzetei
- az adott fogalmak meghatározásai
- az adott fogalmak tartalmi kifejtése
- az adott fogalmak eredete, forrása
- az adott fogalmak fogalmi kapcsolatai
- a kapcsolódó terminológiai problémák
- a vonatkozó szabványosítási információ stb.

Az adatbázis nemcsak a terminológiai információ tárolásának és visszakeresésének alrendszere, de egyszersmind a két előző alrendszer folyamatos karbantartásának eszköze is. Az adatbázis kidolgozása szellemi munkával történik, használatát számítástechnikai eszközök biztosítják.

A rendszer-modell intellektuális eszközei

Az INTERMIN munkagazdaságtani rendszer-modellje azért készül, hogy megalapozza részint a részletesen kidolgozott munkagazdaságtani rendszer létrehozását, részint hasonló rendszerek felépítését más társadalomtudományi szakterületeken. E céljából eredőleg egy vonatkozásban túllép a modell-méreten, a megmunkálás modell-szintjén: a módszertani útmutatók kidolgozásának vonatkozásában. Ezeket a tevékenységi, kezelési vezérfonalakat olyan részletességgel, olyan hatósugárral dolgozzuk ki, hogy azok alkalmassak legyenek – mutatis mutandis – az INTERMIN más területeinek információs rendszereihez is. Ily módon a rendszer-modell intellektuális eszközeinek a modellen messze túlmutató jelentőségük lehet, ezért kidolgozásukat fokozott gondossággal tervezzük, kidolgozásuk során egyeztetéseket végzünk a szakterületen már létező metodikák elveivel, elsősorban az INFOTERM (Bécs) módszertani útmutató-rendszerével.

Az alábbi fontosabb módszertani útmutatók kidolgozását tartalmazza a rendszer-koncepció:

- az INTERMIN-Munkagazdaságtan modelljének részletes kidolgozásának terve
- a szótár-modell kidolgozásának és karbantartásának módszertani útmutatója
- a teaurusz-modell kidolgozásának és karbantartásának módszertani útmutatója
- az adatbázis kidolgozásának, működtetésének és karbantartásának módszertani útmutatója
- az egységes adatbeviteli formátum elemei és használatának módszertani útmutatója
- a fogalmak egységes kódrendszere kidolgozásának és alkalmazásának módszertani útmutatója.

Ezeket a módszertani anyagokat angol, magyar és orosz nyelvű változatban dolgozzuk ki.

A vállalkozás megvalósításának alternatívái

Az a tervünk, hogy a fentiekben felvázolt munkagazdaságtani terminológiai információs rendszer-modellt két év alatt valósítjuk meg. Ehhez a megvalósítási időhöz olyan komplex team munkája szükséges, amely 6 munkatársat foglalkoztat. A team tagjai között információs rendszertervező, munkagazdaságtani terminológiai szakértő, nyelvtudományi szakértő, számítástechnikai szakértő, teaurusz-szakértő teljesítményére van szükség, de ide tartozik egy szervező-adminisztrátor közreműködése is.

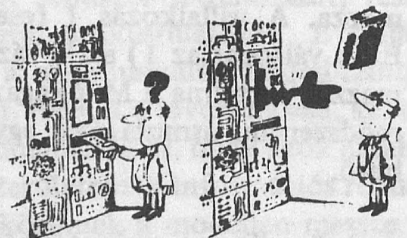
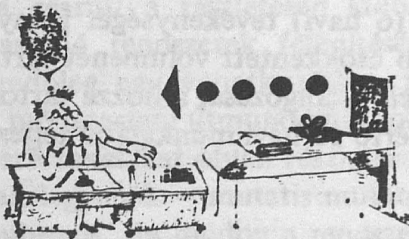
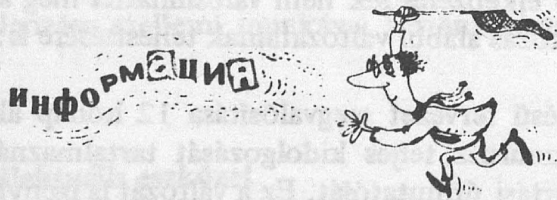
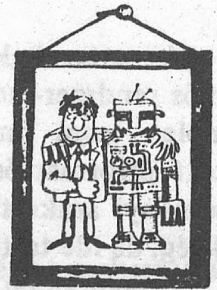
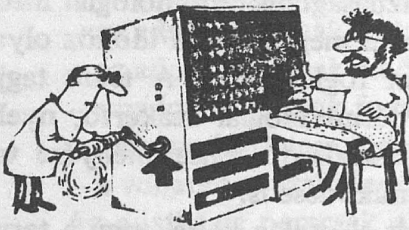
Amennyiben valamilyen ok miatt (pl. a finanszírozás elégtelen volta, vagy a tervet más ütemezése miatt) elképzelésünk nem valósulhatna meg a tervezett teljességben, lehetőséget látunk a vállalkozás alábbi változatainak teljesítésére is:

- 1) A csökkentett kiterjedésű tervet megvalósítása 12 hónap alatt. Ez a vállalkozás a Munkagazdaságtani Teaurusz teljes kidolgozását tartalmazná, továbbá a teaurusz kidolgozási és karbantartási útmutatóját. Ez a változat is igényli a team tevékenységét, csupán a számítástechnikai szakértő nélkülözhető.
- 2) Ez a változat a rendszer-modell összes módszertani útmutatóinak kidolgozását tartalmazza. A vállalkozás 1 (esetleg 2) szakértő 12 havi (6 havi) tevékenységét igényli.
- 3) Ez a változat az 1) alatt vázolt vállalkozás még tovább csökkentett volumenét tartalmazza. Tartalma a Munkagazdaságtani Teaurusz-modell kidolgozása, a hozzá tartozó módszertani útmutatóval együtt. Ez a feladat egy szakértő 12 havi munkájával teljesíthető.

Bármelyik változat megvalósítása szükségképpen támaszkodik a nemzetközi együttműködés lehetőségeire.

BIBLIOGRÁFIA

1. MOLNÁR, I.: Establishing the model of INTERCONCEPT International Terminological Information Network (INTERMIN) in social sciences. General survey and project. August 1980 (revised July 1981). 112 p. Project manager: Rózsa, G. Under Unesco contract No.3671.IDS/32 270314.
2. MOLNÁR, I. – RÓZSA, G.: Establishing the INTERMIN system model within Unesco-INTERCONCEPT project. Paper presented at the Conference on Terminological Analysis (CONTA), Bielefeld (FRG) 24–28 May, 1981. 9 p.
3. RÓZSA, G. – FÖLDI, T.: La coopération internationale et les tendances du transfer de l'information en sciences sociales. Revue de l'Unesco pour la science de l'information, la bibliothéconomie et l'archivistique. Paris, 1980. Vol.II. no.4. 254–260.p.
4. DAHLBERG, I.: Guidelines for the preparation of conceptual definitions. Frankfurt/Main, July 1979. 19 p.
5. RIGGS, F. W.: Toward a new paradigm of social science glossaries. INTERCONCEPT report. Honolulu, Hawaii, February 1980. 58 p.
6. International Labour Office. ILO Thesaurus: Labour, employment and training terminology. Geneva, 1978. ILO. 223 p.
7. MOLNÁR I.: 'Az információkezelés fogalomrendszere. Bp. 1972. Közgazd. és Jogi K. 213 p.

А ЛитНИИТИ проспекту́санак humoráбóл.